

ALGEMEEN

R. Kuiper, *Uitzien naar de zin. Inleiding tot een christelijke geschiedbeschouwing* (Leiden: J. J. Groen en zoon, 1996, 124 blz., f24,95, ISBN 90 5030 652 7).

Het kon niet uitblijven, maar het heeft uiteindelijk nog lang geduurd. Nu is er dan naast de bekende geschiedfilosofische handboeken een christelijke (beter: reformatorische) pendant verschenen. Het uitgangspunt is dat sinds de negentiende eeuw een 'liberaal-humanistische strategie' ertoe heeft geleid dat de geschiedbeoefening sterk is gesecculariseerd en verwetenschappelijkt. Het gevolg daarvan is geweest dat er een steriele geschiedwetenschap is ontstaan die nauwelijks meer een functie heeft dan het produceren van quasi-zekere kennis.

Deze scientistische geschiedwetenschap wordt door Kuiper in navolging van Dooyeweerd 'zelfgenoegzaam' genoemd omdat ze het historisch denken koppelt aan de 'logische denkfunctie' van de mens. Daarmee is ze reductionistisch: ze ontkent het religieus karakter van alle denken. In zijn pleidooi voor een christelijke geschiedbeschouwing baseert Kuiper zich deels op de (post-)moderne notie dat volledige objectiviteit niet mogelijk is en waardenbetrokkenheid onvermijdelijk is. Daarbij stelt hij vooral de maatschappelijke waarde van de geschiedwetenschap centraal. Hij onderscheidt daarin vijf mogelijkheden: een educatieve, een culturele, een psychologische, een sociale en een religieuze waarde. Het gaat hier steeds om normen die van buitenaf komen en daarmee aantonen dat er niet zoiets bestaat als de autonomie van de geschiedwetenschap.

Een tweede argument voor een geschiedwetenschap die buiten- of voorwetenschappelijke elementen bevat is het historisch besef. Historisch besef behoort volgens Kuiper tot de antropologische grondstructuur van de mens en derhalve is er sprake van een niet-autonome grondslag van het denken over de geschiedenis. Om af te komen van de uit de Verlichting stammende immanente geschiedbeschouwing moeten historici antwoord kunnen geven op drie vragen. De eerste vraag is die naar de oorsprong en het doel van alle dingen. De tweede vraag is die naar de samenhang in de geschiedenis, het verband tussen historische verschijnselen, en de derde vraag is die naar de plaats van de mens in het geheel van de geschiedenis. Deze vragen worden 'vragen op de grens van geloven en weten' genoemd.

Parallel aan deze gedachtengang behandelt Kuiper kort (soms wat al te kort waardoor aan de stof niet helemaal recht wordt gedaan) de ontwikkelingen in de geschiedwetenschap vanaf de negentiende eeuw. Kuiper begint met het nomothetische positivisme dat hij het hanteren van een immanente historische causaliteit verwijt, 'structuren van oorzaak en gevolg' die determinisme veronderstellen. Het feitenpositivisme verwijt hij dat het de eenheid van de geschiedenis tot een probleem heeft gemaakt. Het historisme en de hermeneutiek kunnen op meer sympathie rekenen, maar uiteindelijk verwijt hij deze richtingen hun relativisme, het ontbreken van een vast punt om de geschiedenis te beoordelen. Ook de constructivistische middenweg kan geen genade vinden: uiteindelijk leidt het allemaal tot een vergruizing van de historische beeldvorming.

Het is, aldus Kuiper, daarom nodig de geschiedwetenschap weer leven in te blazen en het steriel-wetenschappelijke, vergruizende effect van het scientisme teniet te doen. Daarom staan de drie eerder genoemde 'grensvragen' centraal in het christelijke antwoord op het probleem. Ten eerste de oorsprong: de geschiedenis heeft een goddelijke oorsprong die tevens haar doel bepaalt. De geschiedenis heeft in die zin ook een samenhang. Er zijn cultuurpatronen (de Renaissance bijvoorbeeld) die niet volledig het werk zijn van mensen. Er is een 'geheim' in de geschiedenis dat boven de feiten uitkomt. Ten tweede is er de vraag naar de samenhang. Die

samenhang wordt in deze christelijke geschiedfilosofie gelijk gesteld aan een goddelijke ordening, zoals bijvoorbeeld ook de natuur die kent in de opbouw van de soorten, de opeenvolging van de seizoenen, etcetera. De laatste vraag, die naar de plaats van de mens, wordt beantwoord met de opmerking dat de mens bouwt aan zijn 'cultuurwerk' als antwoord op een goddelijke opdracht.

Het is lastig een dergelijke filosofie te beoordelen, omdat het vragen betreft die 'ten diepste' niet kunnen worden beantwoord door iemand die het uitgangspunt niet kan delen. Begrijpelijk maar teleurstellend is wel dat de auteur zijn standpunt heeft bepaald op uitgangspunten van auteurs als Groen van Prinsterer, Dooyeweerd en Smit. Uiteindelijk blijkt men in deze kringen nauwelijks verder te zijn gekomen. Jammer is het dan ook dat er weinig concrete voorbeelden te vinden zijn van een moderne toepassing van deze geschiedvisie. Augustinus, Comte en Spengler als voorbeelden van een anders begrijpen van het historisch proces zijn niet erg overtuigend indien Kuiper 'werkelijk een gesprek met de eigentijdse geschiedwetenschap' wil voeren.

Leen Dorsman

J. Huizinga, *De taak der cultuurgeschiedenis*, W. E. Krul, ed. (Denken over cultuur; Groningen: Historische uitgeverij, 1995, 349 blz., f45,-, ISBN 90 6554 1314).

In dit prachtige boek zijn de geschiedtheoretische teksten van Johan Huizinga, voor het eerst sedert de publicatie van zijn *Verzamelde werken* (1948-1953), opnieuw uitgegeven. Wessel Krul, die eerder al *Historicus tegen de tijd: opstellen over leven en werk van J. Huizinga* (1990) publiceerde en samen met Anton van der Lern en Léon Hansen de briefwisseling van Huizinga uitgaf (1989-1991), koos de teksten en voorzag de verzameling van een epiloog. Zijn uitgebreide 'Huizinga's definitie van de geschiedenis' (meer dan een kwart van het boek) fungeert niet alleen als een verantwoording van en een nawoord bij de geselecteerde teksten, maar kan tevens worden gelezen als een volwaardig opstel over Huizinga's cultuurhistorische en vooral geschiedtheoretische opvattingen. Centraal in deze specifieke bloemlezing uit Huizinga's oeuvre staan het korte 'Overeen definitie van het begrip geschiedenis' (1929/1935), waarin de historicus zijn beroemd gebleven definitie van 'geschiedenis' ('geschiedenis is de geestelijke vorm, waarin een cultuur zich rekenschap geeft van haar verleden') voorstelde, en het omvangrijker 'De taak der cultuurgeschiedenis' (1926), dat zijn naam aan de hele bundel heeft gegeven.

Kruis selectie van deze en andere teksten komt - hoe kan het ook anders - grotendeels overeen met de geschiedtheoretische helft van het zevende deel van de *Verzamelde werken*. Enkel een aantal kortere teksten, waaronder Huizinga's besprekingen van boeken van Bernheim, Lamprecht en Ranke (auteurs die überhaupt al vaak in de hier verzamelde bijdragen aan bod komen), en het elementaire 'Kort begrip van den aard der geschiedenis als cultuurverschijnsel en als wetenschap', dat Huizinga schreef voor de *Winkler Prins encyclopaedic* zijn hier niet opgenomen. Anderzijds werden de geschiedtheoretische teksten voor de gelegenheid aangevuld met twee 'cultuurhistorische' opstellen, die probleemloos passen in het geheel, omdat ook zij handelen over de omgang met het verleden en (dus) over de functie en de specificiteit van de geschiedenis: het gaat om 'Over historische levensidealen' (1915), over (een bepaalde vorm van) 'invloed van de geschiedenis op de geschiedenis', en 'Natuurbeeld en historiebeeld in de achttiende eeuw' (1933), over de wendingen in de ontwikkeling van het historiebeeld van de zeventiende eeuw tot de Romantiek.